

Dieren verdienen rust

Er is bitter weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de invloed van verstoring op dieren. Wat richten recreanten, honden en geluid precies aan? Uit de schaarse onderzoeksresultaten komt geen rooskleurig beeld naar voren, maar veel weten we er niet van. Krijgt de natuur wel voldoende rust?

Piet Schipper & Wouter van Steenis

De vergrote belangstelling voor natuurgebieden, ontstaan tijdens de Covid-19-crisis, heeft positieve en negatieve gevolgen. De belangstelling en waardering voor natuur neemt toe; tegelijkertijd is er wel erg veel belangstelling, waardoor de rust van dieren verstoord wordt. Een deel van de recreanten gedraagt zich alsof zij het alleenrecht hebben op natuur. Vennen worden omgeploegd door ruiters te paard, honden jagen reeën op en kinderen spelen op dassenburchten. Dat het opzettelijk vernielen en verstoren van rust- en voortplantingsgebieden verboden is, wordt massaal genegeerd en hierop wordt ook niet gehandhaafd. Boswachters staan soms machteloos. Niet alleen recreatie, maar ook verkeer, landbouw en industrie kunnen voor verstoring van rust zorgen; soms eenmalig maar vaak met een blijvende invloed. De toenemende recreatie in natuurgebieden is al langer een belangrijke factor. Tellingen in Planken Wambuis tonen aan dat het recreatiebezoek rond 2005 al ongeveer 26 maal hoger was dan in 1970. (Bijlsma, 2006) In de natuurgebieden is het vervolgens alleen maar drukker geworden (CBS, 2021). Ook het aantal paden en de dichtheid van het padennet is in veel natuurgebieden toegenomen, evenals de variatie in recreatieve activiteiten, zoals wandelen, nordic walking, mountainbiken, motorcrossen, droppings, speurtochten, ballonvaarten, spelen, honden uitlaten en festivals. Vogels van open terrein die op de grond broeden, zoals de duinpieper, blijken zeer gevoelig voor verstoring (Bijlsma, 2006).

Drukke op de Posbank. (Foto: Rolf Hensel)

De Veluwe was een zeer belangrijk broedgebied voor deze op insecten jagende vogel van open droge terreinen. De duinpieper broedt helaas niet meer in ons land. De provincie Gelderland heeft dit jaar besloten de stuifzanden in het Natura 2000-gebied de Veluwe een deel van het jaar af te sluiten; de grondbroeders worden te veel verstoord. Voor de duinpieper is deze maatregel jammer genoeg dus te laat. Er is ook een tegenactie van bezorgde burgers die vragen om meer respect voor de natuur. Bij Holten is, op verzoek van sommige inwoners, een bos aangewezen dat van zichzelf is. Kinderen hebben het bos geopend en de komende honderd jaar gebeurt daar niets. Er komt geen hek omheen en er lopen geen paden doorheen. Ook elders zijn dergelijke oorden van onthouding gesticht. Dat blijft om begrijpelijke redenen meestal buiten de publiciteit, maar het zijn belangrijke maatregelen. Tijdens de mond-en-klauwzeercrisis van 2001 werden natuurgebieden afgesloten voor recreatie en landbouwactiviteiten. Zoogdieren als edelhert, ree, wild zwijn, vos en haas vertoonden minder vluchtgedrag. Ook werden de dieren op andere plaatsen

gezien en werd er midden op de dag in alle openheid gegraasd (Ten Hoedt, 2001). Verwarrend genoeg zijn er soms ook dieren die je tot dichtbij kunt benaderen. Zo broeden de grote sterns op Texel soms dicht bij de publiek toegankelijke weg. Waarschijnlijk zijn de brede sloot en de vrij constante stroom van voorspelbare bezoekers geruststellend genoeg.

Wat doet verstoring?

Hoe erg is verstoring van rust voor de natuur? Verstoring kost energie, verkleint de kans van jongen om te overleven en verlaagt de aantallen dieren in een gebied. Onderzoek naar de effecten van recreatie wordt slechts mondjesmaat uitgevoerd. Vaak gaat het om soorten waarvoor een strikte bescherming geldt, zoals vleermuisen. We hebben het over verstoring door de mens (en hond) op de handel en wandel van dieren. Dat kan om heel verschillende menselijke activiteiten gaan: feesten in de natuur, branden, vuurwerk, racen, windmolens, maaien, wegen of paden aanleggen, wandelen, vliegen, varen, jagen, heien van palen, enzovoort, enzovoort. Het kan gaan om effecten van geluid, licht of beweging.

Iedere soort reageert anders; negatieve ervaringen, de mate van herkenbaarheid en de ernst van de bedreiging bepalen het gedrag. Soorten die in groepen leven reageren anders dan solitaire soorten. De reactie is ook afhankelijk van het seizoen en al die menselijke activiteiten hebben andere effecten. Kraanvogels zijn als ze jongen hebben extreem gevoelig voor verstoring (Bijlsma, 2019).

Van de reactie en het gedrag van vogels is nog wel een en ander bekend (Krijgsveld, 2008); dat geldt echter niet voor andere soorten. Wel is duidelijk dat veel dieren (zoogdieren, vogels, amfibieën, reptielen, vissen en geleedpotigen) reageren op verstoring zoals geluid, vooral als het de bron zich verplaatst zo blijkt uit een metastudie (Doherty et al., 2021). Ook Noordzeebewoners zoals bruinvis, tuimelaar en zeehond zijn gevoelig voor geluid, evenals verschillende vissen en kreeftachtigen (Jak et al., 2000).

Hoe de beschikbare gegevens vertaald kunnen worden naar effectieve maatregelen is niet eenvoudig, ook voor vogels niet. Er zijn veel factoren die van invloed zijn, zoals de structuur van het terrein, het moment van verstoring, het type verstoring, latent (bijvoorbeeld een permanent geluid op afstand), of actief. Dassen zijn bijvoorbeeld zeer gevoelig voor verstoring als ze de burcht in de avond verlaten om voedsel te zoeken; vogels broeden minder bij drukke verkeerswegen.

Wij moeten ons bovendien verplaatsen in de noden en behoeften (eten, rusten, jongen voeden en opvoeden, ruïen, broeden) van de dieren om te begrijpen hoe ze reageren. Een onverwachte plotse ontmoeting kan heel bedreigend zijn en meer invloed hebben dan een constant drukke weg. Het gaat kortom om de kans op een ontmoeting tussen mens en dier, de gevoeligheid van de diersoort en de ernst van de verstoring. Wandelaars met honden bijvoorbeeld zorgen voor meer verstoring dan andere recreanten, ook als de honden aan de lijn lopen. Want als zelfs maar een klein deel van de honden losloopt, zal elke hond een onvoorspelbare bezoeker worden in de beleving van de dieren. Door hun jachtinstinct vormen ze een reëel gevaar voor veel dieren. (Van der Haterd et al., 2014). Interessant in dit opzicht is de Groene Jonker, een moeras waar veel vogels zich wél van dichtbij laten zien. Dit gebied is geheel afgesloten voor honden. Het handhaven van rust in natuurgebieden is een belangrijke maatregel om zeldzame en bedreigde dieren een geschikt biotoop te geven en te beschermen. Het is vreemd dat er niet meer bekend is over de verstoringseffecten van recreatie op de natuur. Vogels worden nog het beste beschermd; er zijn gebieden die in het broedseizoen gesloten worden voor recreatie of houtoogst. Soortenorganisaties geven echter voor veel meer soorten aan dat ze rust nodig hebben. Dat wringt, zeker bij soorten die op de een of andere manier een beschermde status hebben. Natuurbeschermingsorganisaties

zijn afhankelijk van de subsidies die Rijk en Provincie beschikbaar stellen. Een belangrijke voorwaarde van de beheersubsidie is dat de terreinen opengesteld zijn. De negatieve effecten van deze verplichting mogen meer aandacht krijgen. Net als de negatieve gevolgen van nieuwe parkeerplaatsen en gemarkeerde wandelroutes, mountainbikeroutes, et cetera, et cetera in natuurgebieden. Over de gevolgen van deze openstelling lijkt niet echt nagedacht.

Het grootste knelpunt is echter dat de steeds toenemende buitenrecreatie

op een steeds kleiner oppervlak wordt samengedrongen. Er moet nu eindelijk werk worden gemaakt van het beter ontsluiten van wandelpaden in het buitengebied rondom de steden; er kunnen veel meer boerenpaden komen, de onderhoudspaden van de waterschappen kunnen worden opengesteld; zelfs langs het spoor lijkt veel meer mogelijk als het hek juist tussen onderhoudspad en spoor wordt geplaatst.

Dat geeft meer ruimte voor de recreant. En ook voor grotere rustige kernen in natuurgebieden.

Literatuur

Bijlsma, R.G., 2006. Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Plancken Wambuis. *De Levende Natuur* 107(5): 191-198.

Bijlsma, R.G., 2019. De schone schijn van Kraanvogels *Grus grus* in Nederland: slechte broedsultaten als gevolg van piepkleine reservaten, menselijke verstoring en dichtheidsafhankelijke effecten. *Drentse vogels* 33: 2-18.

CBS, 2021. www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/22/economisch-belang-van-recreatie-in-de-natuur-neemt-toe, www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/natuurlijk-kapitaalrekeningen-nederland-2013-2018.

Doherty, T.S., G.C. Hays & D.A. Driscoll, 2021. Human disturbance causes widespread disruption of animal movement. *Nat. Ecol. Evol.* 5(4): 513-519.

Jak, R.G., N.H.B.M. Kaag, H.P.M. Schobben, M.C.T. Scholten, C.C. Karman & J.H.M. Schobben, 2000. Kwantitatieve verstoring-effect relaties voor AMOEBE soorten, TNO-MEP.

Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoringgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie Vogelbescherming Nederland, Bureau Waardenburg rapport nr. 08-173.

Van de Haterd, R.J.W., G. Hoefsloot & K.L.

Krijgsveld, 2014. Effect van honden op natuur. Een literatuurstudie naar effecten van honden in groengebieden op flora en fauna en gezondheidsrisico's voor mens en dier. Bureau Waardenburg rapport nr. 14-112.

Ten Hoedt, A., 2001. Effecten van de afsluiting van natuurgebieden op het gedrag van grote zoogdieren. *De Levende Natuur* 102(6): 270-272.

Piet Schipper
p.schipper@staatsbosbeheer.nl

Wouter van Steenis
w.vansteen@natuurmonumenten.nl

Foto: Pauline Joosten/
Natuurmonumenten